

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Διευθύντης: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Ρ. Α.Π.Ε.Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

FRIEDRICH NIETZSCHE

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΝΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

(Καλοκαίρι του 1872)

Ο φιλόσοφος στους Έλληνες.

Τι το ελληνικό έχουν οι φιλόσοφοι αυτοί. Τύποι αιώνιοι ανάμεσό τους. Ο μη·καλλιτέχνης σ' έναν κόσμο καλλιτεχνών. Μπορεί να διαπιστώσει κανείς σ' αυτούς ποια είναι η προοπτική της ελληνικής ύπαρξης και το αποτέλεσμα της τέχνης. Σύγχρονοι της τραγωδίας. Τα διάχυτα στους φιλοσόφους αυτούς στοιχεία απ' όπου γεννήθηκε η τραγωδία.

Η γέννηση της τραγωδίας θεωρούμενη από μίαν άλλην άποψη. Η επικύρωσή της άντλημένη από τή σύγχρονη φιλοσοφία.

Οι φιλόσοφοι της εποχής της τραγωδίας. Αφιερωμένο στη γέννηση του Σοπενάουερ.

Έλευθερία απέναντι του μύθου: Θαλής και Αναξίμανδρος. Πεσσιμισμός και ενέργεια.

Το τραγικό θεωρούμενο ως παιγνίδι. Η μεγαλοφυΐα. Ηράκλειτος' άμιλλα, παιγνίδι.

Υπερβολή της λογικής και της αναγκαιότητας. Παρμενίδης: ή άφαιρέση [άφηρημένη ιδέα] και ή γλώσσα. Ποιητής και φιλόσοφος.

Έννοια [ιδέα] της πρόζας.

Αναξαγόρας, έλευθερόφρων. "Όχι το πνεύμα: ή ύλη.

Έρωτας, άσπασμός όλόκληρου του κό-

μου. Θέληση: Έμπεδοκλής. Ο έρωτας [Φιλία, Φιλότης]. Ρήτορας. Πανελληνικός. Άγωνιστής.

Ο άκροατής. Το άτομο. Ο άριθμός. Φυσική έπιστήμη: Δημόκριτος. Οι Έλληνες και ό ξένος. Έλευθερία απέναντι των συμβατικοτήτων.

Μετεμψύχωση: δραματικό. Πυθαγόρειοι. Ο ρυθμός και το μέτρο.

Μετάσταση του τραγικού καλλιτεχνικού ένστίκτου στην έπιστήμη. Σωκράτης και Πλάτωνες: ή πνευματική καλλιέργεια [ό πολιτισμός]. Τότες μονάχα ή « σχολή». Έχθρότητα στην έξήγηση που άντλείται από τις φυσικές έπιστήμες.

Φαντασθήτε πώς ό φιλόσοφος είν' ένας μετανάστης που έρχεται στην Ελλάδα — περίπου αυτό συμβαίνει με τους Προπλατωνικούς. Είναι κατά κάποιον τρόπο ξένοι άποικοι.

Κάθε φιλόσοφος είναι άποικος στο έξωτερικό και νοιώθει τότες σαν ξένα όλα τά πράματα που τον περιβάλλουν.

Ο Ηρόδοτος στο έξωτερικό — ό Ηράκλειτος στους Έλληνες. Ο ιστορικός και ό γεωγράφος στο έξωτερικό, ό φιλόσοφος στην πατρίδα του. Κανείς δέν είναι προφήτης στον τόπο του.

II

Τό πάν γεννιέται εκ του Ένός.

Η έξαφάνιση είναι τιμωρία.

Θάνατος και Γέννηση είναι τό κανονικό.

Θάνατος και Γέννηση είναι ψευδαισθήσεις: μονάχα τό "Εν υπάρχει. Όλες οι

ποιότητες είναι αιώνιες. Δέν υπάρχει καθόλου γίνεσθαι.

Όλες οι ποιότητες είναι ποσότητες.

Όλες οι συνέπειες είναι μαγικές.

Όλες οι συνέπειες είναι μηχανικές.

Οι έννοιες είναι σταθερές τίποτ' άλλο δέν είναι σταθερό.

Στόν Σωκράτη τά πάντα είναι ψεύτικα,

(*) Συνέχεια από τό προηγούμενο.

οἱ ἔννοιες δὲν εἶναι οὔτε σταθερές οὔτε σπουδαῖες.

Ἡ γνώση δὲν εἶναι ἡ πηγή τῆς δικαιοσύ-

νης καὶ δὲν εἶναι γόνιμη.

Ἄρνιεται τὸν πολιτισμό.

III

Ἡ πίστη βασιίζεται σὲ πλῆθος ἀναλογικῶν λογικεύσεων πού πρέπει νὰ μᾶς προφυλάγουν ἀπὸ τὴν πλάνη.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ γνωρίζει, ἀρχίζει νὰ πιστεύει. Ἐμπιστεύεται σ' ἐκεῖνο πού πιστεύει κ' ἐλπίζει νὰ πληρωθῆ με τὸ ἴδιο νόμισμα· τὸ σκυλί μᾶς κυττάζει με μάτια γιομᾶτα ἐμπιστοσύνη καὶ θέλει νὰ τοῦ ἔχουμε ἐμπιστοσύνη.

Ἡ γνώση δὲν ἔχει τόση σημασία ὅσην ἡ πίστη, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου. Κι' ὅταν ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει μιὰν ἀλήθεια, λ.χ. μιὰ μαθηματικὴ ἀλήθεια, ἡ χαρὰ εἶναι τὸ προϊόν τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης του· μπορεῖ νὰ ὑπολογίζει σ' αὐτήν. Ὅταν ἔχει κανεὶς πίστη, μπορεῖ νὰ παραμελήσῃ τὴν ἀλήθεια.

IV

Τί εἶναι αὐτὸ πού παρασύρει τὰ δυνατὰ ἔνστικτα στὸ δρόμο τῆς εὐεργεσίας; Συνήθως εἶναι ὁ ἔρωτας. Ἡ ἀγάπη τῆς γενέτειρας περικλείει καὶ δαμάζει τὸ ἀγωνιστικὸ ἔνστικτο.

Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον θριαμβεύει γιὰ παιδαγωγικοὺς σκοποὺς. Ἡ ὠραιότητα εἶ-

ναι στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἔρωτα: τῆς προοδευτικῆς αὐτῆς μεταμόρφωσης ὅπως τὴν διαγράφει ὁ Πλάτωνας.

Ἡ τεκνοποίηση σ' ὁμορφιά, ἑλληνικώτατο.

Περιγραφή τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἔρωτα, Γάμος, Οἰκογένεια, Κράτος.

V

Ἐνότητα τῆς θέλησης — Ἡ νόηση εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα πού μᾶς παρέχουν ἀνώτερες ἱκανοποιήσεις. Ἡ ἄρνηση τῆς θέλησης συχνὰ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀποκατάσταση ἰσχυρῶν ἐθνικῶν μονάδων.

Ἡ τέχνη στὴν ὑπηρεσία τῆς θέλησης: Ἡράκλειτος.

Ὁ ἔρωτας καὶ τὸ μῖσος [Φιλία καὶ Νεῖκος] στὴν Ἑλλάδα: Ἐμπεδοκλῆς.

Ὁριο τῆς λογικῆς, ἡ λογικὴ στὴν ὑπηρεσία τῆς θέλησης: οἱ Ἐλεᾶται.

Ὁ ἀσκητισμὸς καὶ ἡ νέκρωση τοῦ σώματος στὴν ὑπηρεσία τῆς θέλησης: Πυθαγόρας.

Ἡ σφαῖρα τῆς γνώσης: ὁ ἀριθμὸς· ὁ ἀτομισμὸς καὶ οἱ Πυθαγόρειοι.

Ὁρθολογισμὸς, ἡ πάλη κατὰ τοῦ ἐνστικτοῦ: Ἀναξαγόρας, Σωκράτης, Πλάτων.

Ἡ θέληση τοῦ χαρακτηρίζειν: μέθοδος γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ ὀρθολογικό. Ἡ οὐσία τῆς ὕλης εἶναι ἡ ἀπόλυτη λογικὴ Ὁ χρόνος, τὸ διάστημα, ἡ αἰτιότητα, προϋποθέσεις τοῦ πιθανοῦ ἀποτελέσματος.

Ἀπομένουν δυνάμεις· σὲ κάθε στιγμή, ὁσοδήποτε μικρὴ, δυνάμεις νέες· σ' ἓνα διάστημα χρόνου ἀπεριόριστα μικρὸ, μιὰ νέα δύναμη· δηλαδὴ οἱ δυνάμεις δὲν εἶναι ἀπολύτως πραγματικές.

Δὲν ὑπάρχει πραγματικὰ ἐνέργεια μιᾶς δυνάμης ἐπάνω σὲ μιὰν ἄλλη δύναμη· στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ φαινομενικότητα, ἡ εἰκόνα. Ὅλη ἡ ὕλη δὲν

εἶναι παρὰ ἐπιφανειακὴ φαινομενικότητα. πράγματι, εἶναι ἐντελῶς κάτι ἄλλο αὐτὸ πού ζεῖ καὶ ἐνεργεῖ. Ἀλλὰ οἱ αἰσθήσεις μας εἶναι τὸ προϊόν τῆς ὕλης καὶ τῶν πραγμάτων, τὸ ἴδιο καὶ τὸ πνεῦμα μας. Θέλω νὰ πῶ πῶς ξεκινώντας ἀπὸ τίς φυσικὲς ἐπιστήμες πρέπει νὰ φτάσουμε σ' ἓνα πρᾶγμα καθ' ἑαυτό.

Ἡ θέληση, τὸ κατακάθι αὐτὸ πού ἀπομένει μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸ τῆς νόησης.

Εἶναι δυνατό νὰ ἀνασυνθέσουμε ὕλικά τὴν αἴσθηση, ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσουμε πῶς ἡ ὀργανικὴ ὕλη εἶναι ὕλική. Ἡ ἀπλούστερη αἴσθηση εἶναι μιὰ ἱστορία ἀπειρα πολύπλοκη, δέν εἶναι ἓνα πρωτογενὲς φαινόμενο. Τῆς χρειάζεται ἡ ἐγκεφαλικὴ ἐνέργεια, ἡ μνήμη κλπ. καὶ ἀσυνείδητες ἀντιδράσεις παντὸς εἴδους.

Ἄν εἴμαστε σὲ θέση νὰ πλάσουμε ἓνα αἰσθανόμενο ὄν με ὕλη, δὲ θ' ἀποκαλύπταμε τὸ ἥμισυ τῆς φύσης;

Τὸ ἀπεριόριστα πολύπλοκο ὄργανο τῆς γνώσης εἶναι ἡ προϋπόθεση τῆς αἴσθησης· ἡ γνώση εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ παραδεχθοῦμε τὴν ὕλη. Ἀλλὰ ἡ πίστη στὴν ὀρατὴ ὕλη εἶναι καθαρὴ ψευδαἴσθηση.

Ἡ φύση ἐνεργεῖ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σ' ὄλα τὰ ἐπίπεδα· ἓνας νόμος πού ἰσχύει γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἰσχύει γιὰ ὀλόκληρη τὴ φύση. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικὰ ἓνας μικρόκοσμος.

Ὁ ἐγκέφαλος, ἀριστούργημα τῆς φύσης.

VI

Εἰσαγωγή.—Οἱ μεγάλες ἀθάνατες στιγμές. Οἱ Ἑλληνες τῆς ἐποχῆς τῆς τραγωδίας ὡς φιλόσοφοι!

Πῶς ἔνοιωσαν τὴν ὑπαρξή;

Ἐδῶ ἔγκειται ἡ αἰώνια ἀξία τους. Ὅσον ἀφορᾶ τὰ λοιπὰ, ὅλα τὰ συστήματα ἀλληλοτρῶγονται.

Ἱστορική διαζωγράφηση.

Ἀνευρίσκουμε ὑπὸ ἄλλη μορφή ὅλα τὰ ἐπικά καὶ λυρικά στοιχεῖα, ὅλα τὰ ἀκέραια μέρη τῆς τραγωδίας. Πῶς ζοῦνε χωρὶς θρησκεία, μὲ φιλοσοφία; Ἀληθινά, ὅμως, σὲ μιὰν ἐποχὴ καλλιτεχνική καὶ τραγική.

Θαλῆς. Ἀντίθεση μεταξὺ τῶν Προσωκρα-

τικῶν καὶ τῶν Σωκρατικῶν. Ἡ στάση τους μπροστὰ στὴ ζωὴ εἶναι ἀφελῆς.

Οἱ Ἑπτὰ Σοφοί, ἐκπρόσωποι τῶν κυριώτερων φιλοσοφικῶν ἀρετῶν. Ἐλευθερία ἀπέναντι τοῦ μύθου.

Ὁ Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς τῆς τραγωδίας αὐτονοεῖται, εἶναι ὁ μάρτυρας τοῦ ἑαυτοῦ του. Πόσο εἶναι τοῦτο σημαντικό! Γιατί, γιὰ νὰ κρίνουμε τίς ἑλληνικὲς τραγωδίες πρέπει πάντα νὰ φανταζόμαστε τὸν Ἕλληνα-ἄνθρωπο.

Ἡ φιλοσοφία ὅπου τὸ καλλιτεχνικὸ ἐνστικτο εἶναι κλεισμένο στὸ στάδιο τῆς χρυσαλλίδας.

VII

Ὁ παγκόσμιος καλλιτέχνης καὶ ὁ παγκόσμιος ἄνθρωπος.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τῆς τραγωδίας.

Αἰσχύλος, ἢ ὁ ὀλοκληρωτικὸς καλλιτέχνης, ὁ ἀκροατὴς του περιγραφόμενος στὸ σπουδαστήριό του.

Θὰ προσπαθήσουμε νὰ μάθουμε νὰ γνω-

ρίζουμε τὸν Ἕλληνα ποὺ ὁ Αἰσχύλος ἤξερε ὡς ἀκροατὴ του. Αὐτὴ τὴν φορὰ θὰ χρησιμοποιήσουμε τὸν φιλόσοφό του, αὐτὸν ποὺ *στοχαζόταν* στὴν ἐποχὴ του.

Νὰ περιγράψουμε πρῶτα τὸν Αἰσχύλο, τὸ πένταθλο, κατόπιν τὸν ἀκροατὴ, μὲ πρότυπο τοὺς διαφόρους τύπους φιλοσόφων. (X, σ. 100-106)

ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ ΣΥΝΕΧΕΙΑΣ

Πῶς γίνεται ὁ Θαλῆς νὰ χειραφετηθῆ ἀπ' τὸν μῦθο; Ὁ Θαλῆς πολιτικὸς ἄνδρας! Πρέπει κάτι νὰ συνέβη! Ἄν ἡ πόλις ἦταν ἢ ἐστία τῆς ἑλληνικῆς θέλησης κι' ἂν βασιζότανε σ' ἓνα μῦθο, ἢ παραίτηση ἀπ' τὸ μῦθο ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς παλιᾶς ἀντίληψης γιὰ τὴν πόλις. Ξαίρουμε ὅμως πῶς ὁ Θαλῆς πρότεινε, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιτύχη, τὴν ἴδρυση μιᾶς ὁμοσπονδίας πόλεων· πρόσκοψε στὴν παλιὰ μυθικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν πόλις. Ταυτόχρονα προαισθάνθηκε τὸν ἀνήκουστο κίνδυνο ποὺ ἀπειλοῦσε τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἡ ἀπομονωτικὴ αὐτὴ δύναμη τοῦ μύθου κρατοῦσε τίς πόλεις χωρισμένες ἀνάμεσό τους. Πραγματικά, ἂν ὁ Θαλῆς πραγματοποιοῦσε τὴν ὁμοσπονδία τῶν πόλεων ποὺ σχεδίαζε, ἢ Ἑλλάδα θ' ἀπόφευγε τοὺς μηδικοὺς πολέμους καὶ τὴν νίκη τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν ἡγεμονία τους. Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἐργάστηκαν νὰ μεταμορφώσουν τὴν ἰδέα τῆς πόλης καὶ νὰ δημιουργήσουν μιὰ πανελλήνια ἀντίληψη.

Ὁ Ἡράκλειτος μάλιστα φαίνεται νὰ γκρέμισε τὸν φράχτη ποὺ χώριζε τὴ βαρβαρότητα ἀπὸ τὸν ἑλληνισμό γιὰ νὰ δημιουργήσῃ μεγαλύτερη ἐλευθερία καὶ νὰ δώσῃ εὐρύτητα σὲ ἰδέες πολὺ περιορισμένες. Σκέπτεται μιὰ παγκόσμια τάξη ποὺ ξεπερνᾷ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀναξίμανδρος: παλαίει ἐνάντια στὸ μῦθο κατὰ τὸ μέτρο ποὺ ἀποχαυνώνει τοὺς

ἄνθρώπους, τοὺς κάνει ἐπιπόλαιους καὶ θέτει τοὺς Ἑλληνες σὲ κίνδυνο.

Ἡρακλείδης: θεωρητικὴ περιφρόνηση τοῦ κόσμου, ποὺ θεωρεῖ ψευδαίσθηση. Πάλι σ' ὅ,τι τὸ φανταστικὸ κι' ἄστατο ἔχει ἢ ὅλη κοσμοθεωρία· θέλει νὰ προφυλάξῃ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ πολιτικὸ πάθος. Νὰ θεσπίσῃ νόμους.

Ὁ Ἀναξαγόρας: ὁ κόσμος εἶναι ἄλογος ἀλλὰ ἀρμονικὸς καὶ ὡραῖος· ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἦταν ἔτσι· ὁ Ἀναξαγόρας τὸν εὔρισκε τέτοιον στοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους, τὸν Αἰσχύλο κλπ. Ἡ φιλοσοφία του, καθρέφτης τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων: νομοθεσία γι' ἄνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν ἀνάγκη τὸ νόμο.

Ἐμπεδοκλῆς: μεταρρυθμιστὴς πανελληνίος, ζωὴ πυθαγόρεια, βασισμένη στὴν ἐπιστήμη. Νέα μυθολογία. Διακρίνει τὸ ἄλογο τῶν δυὸ ἐνστίκτων, ἔρωτα καὶ μίσους. Ἐρωτας, δημοκρατία, κοινοκτημοσύνη τῶν ἀγαθῶν. Σύγκριση μὲ τὴν τραγωδία.

Δημόκριτος: ὁ κόσμος εἶναι ἄλογος, ἀλλ' οὔτε ἀρμονικὸς οὔτε ὡραῖος, μονάχα ἀναγκαῖος. Ἀπόλυτος ἐξοστρακισμὸς τοῦ μύθου. Ὁ κόσμος εἶναι νοητός. Θέλει τὴν πόλις (ἀντὶ τοῦ κήπου τοῦ Ἐπίκουρου) ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς δυνατότητες τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς.

Σωκράτης: Ἡ τραγικὴ γοργότητα τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι δὲν εἶ-